

בראשית פרק לב פסוק כט

וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֹאמַר עוֹד שְׁמֶךָ כִּי אִם יִשְׁרָאֵל כִּי שְׁרִיתָ עִם אֱלֹהִים וְעַם אֲנָשִׁים וְתוֹכֵל:

רש"י

לא יעקב - לא יאמר עוד שהברכות באו לך בעקבה וברמיה כי אם בשררה ובגלוי פנים, וסופך שהקב"ה נגלה עליך בבית אל ומחליף את שמך, ושם הוא מברכך, ואני שם אהיה ואודה לך עליהן, וזהו שכתוב (הושע יב ה) וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו, בכה המלאך ויתחנן לו, ומה נתחנן לו (שם) בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו, המתן לי עד שידבר עמנו שם, ולא רצה יעקב, ועל כרחו הודה לו עליהן, וזהו (פסוק ל) ויברך אותו שם, שהיה מתחנן להמתין לו ולא רצה: **ועם אנשים** - עשו ולבן: **ותוכל** - להם:

רשב"ם

כי שרית - מגזרת באונו שרה את אלהים, כמו קנה, קנית. עשה, עשית. אבל וישר אל מלאך ויוכל, מגזרת שב קס רץ, שיאמר ויקם וישב וירץ. ומה שלקה יעקב ונצלע לפי שהקב"ה הבטיחו והוא היה בורח. וכן מצינו בכל ההולכים בדרך שלא ברצון הק' או ממאנים ללכת, שנענשו. במשה כת' שלח נא ביד תשלח, ויחר אף י"י במשה. ולפי הפשט אעפ"י שאמרו חכמים בכל מקום חרון אף עושה רושם וכאן מה רושם יש? הלא אהרן אחיך הלוי עתיד היה להיות לוי ואתה כהן ועכשיו הוא יהיה כהן ואתה לוי, אך לפי הפשט לפי שהיה מתעצל ללכת כת' ויהי בדרך במלון ויפגשוהו [י"י] ויבקש המיתו. וכן ביונה שנבלע במעי הדגה. וכן בבלעם ויחר אף אלהים כי הולך הוא ונעשה חיגר, כדכת' ותלחץ [את] רגל בלעם, וילך שפי, חיגר כמו ושופו עצמותיו:

בראשית פרק כה

(ו) וּלְבָנֵי הַפִּילֵגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אַבְרָהָם מֵעַל יְצַחֲקֹם בְּנֵוֹ עֲדֹנֵנוּ חֵי קִדְמָה אֶל אֲרָץ קָדִם: (ז) וְאֵלֶּה יְמֵי שְׁנֵי חַיֵּי אַבְרָהָם אֲשֶׁר חָיָה מֵאֵת שְׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְחָמֵשׁ שָׁנִים: (ח) וַיָּגֹעַ וַיָּמָת אַבְרָהָם בְּשִׁיבָה טוֹבָה זָקֵן וְשִׁבְעַת וַיֵּאֶסֶף אֶל עַמּוּיוֹ: (ט) וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ יְצַחֲקֹ וַיִּשְׁמַעְאֵל בְּנֵיוֹ אֶל מְעַרַת הַמְּכַפְלָה אֶל שְׂדֵה עֶפְרָיִם בֶּן צַחֵר הַחֲתָי אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מִמְרָא: (י) הַשְּׂדֵה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם מֵאֵת בְּנֵי חֵת שְׁמָה קָבֵר אַבְרָהָם וְשָׂרָה אִשְׁתּוֹ: (יא) וַיְהִי אַחֲרַי מוֹת אַבְרָהָם וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יְצַחֲקֹ בְּנֵוֹ וַיֵּשֶׁב יְצַחֲקֹ עִם בְּאֵר לַחֵי רְאִי:

רש"י

(ו) **הפילגשים** - חסר כתיב, שלא היתה אלא פלגש אחת, היא הגר היא קטורה. נשים בכתובה, פילגשים בלא כתובה, כדאמרין בסנהדרין (כא א) בנשים ופילגשים דדוד: **נתן אברהם מתנות** - פירשו רבותינו שם טומאה מסר להם. דבר אחר מה שניתן לו על אודות שרה ושאר מתנות שנתנו לו, הכל נתן להם שלא רצה ליהנות מהם: (ז) **מאת שנה ושבעים שנה וחמש שנים** - בן מאה כבן שבעים, ובן שבעים כבן חמש בלא חטא: (ט) **יצחק ושמעאל** - מכאן שעשה ישמעאל תשובה והוליד את יצחק לפניו, והיא שיבה טובה שנאמר באברהם: (יא) **ויהי אחרי מות אברהם ויברך וגו'** - נחמו תנחומי אבלים. דבר אחר אף על פי שמסר הקדוש ברוך הוא את הברכות לאברהם, נתיירא לברך את יצחק מפני שצפה את עשו יוצא ממנו, אמר יבא בעל הברכות ויברך את אשר ייטב בעיניו ובא הקדוש ברוך הוא וברכו:

רשב"ם

(ו) **הפילגשים** - הגר וקטורה: **מתנות** - ממון הרבה: **קדמה אל ארץ קדם** - שיירשו בניו נחלותיו שיש לו שם: (ח) **בשיבה טובה** - כמו שאמר לו הק' ואתה תבוא אל אבותיך בשלום תקבר בשיבה טובה, שלא אירע העינוי בימיו:

רמב"ם

(ט) **ויקברו אותו יצחק ושמעאל בניו** - לשון בראשית רבה (סב ג) כאן בן האמה חולק כבוד לבן הגבירה:

רמב"ם

(לג) **ויגוע ויאסף** - ומיתה לא נאמרה בו, ואמרו רבותינו (תענית ה א) יעקב אבינו לא מת, לשון רש"י. ולדעת רבותינו, הרי יעקב הזכיר מיתה בעצמו (לעיל מח כא) הנה אנכי מת והיה אלהים עמכם. ואולי לא ידע הוא בנפשו, או שלא רצה לתת כבוד לשמו. וכן (להלן נ טו) ויראו אחי יוסף כי מת אביהם, כי להם מת הוא, או שלא ידעו הם בזה כלל. וענין המדרש הזה כי נפשות הצדיקים צרורות בצרור החיים, וזו תחופף עליו כל היום, לובשת לבושה השני שלא יפשטנה ערומה, כיעקב, או תתלבש לעתים מזומנות. ויובן הענין הזה במסכת שבת (קנב ב) ובמסכת כתובות (קג א):

בראשית פרק מט

(כט) וַיֵּצֵא אוֹתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֲנִי נֹאֶסֶף אֶל עַמִּי קָבְרוּ אֹתִי אֶל אֲבֹתַי אֶל הַמְּעָרָה אֲשֶׁר בְּשְׂדֵה עֶפְרָיִם הַחֲתָי: (ל) בְּמַעְרַה אֲשֶׁר בְּשְׂדֵה הַמְּכַפְלָה אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מִמְרָא בְּאֲרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת הַשְּׂדֵה מֵאֵת עֶפְרָיִם הַחֲתָי לְאַחֲזֵת קָבֵר: (לא) שְׁמָה קָבְרוּ אֶת אַבְרָהָם וְאֵת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ שְׁמָה קָבְרוּ אֶת יְצַחֲקֹ וְאֵת רַבְקָה אִשְׁתּוֹ וְשְׁמָה קָבְרֵתִי אֶת לָאָה: (לב) מִקְנֵה הַשְּׂדֵה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר בּוֹ מֵאֵת בְּנֵי חֵת: (לג) וַיְכַל יַעֲקֹב לְצוֹת אֶת בְּנָיו וַיֵּאֶסֶף רִגְלָיו אֶל הַמַּטָּה וַיָּגֹעַ וַיֵּאֶסֶף אֶל עַמּוּיוֹ:

בראשית פרק 1

(א) וַיִּפֶּל יוֹסֵף עַל פְּנֵי אָבִיו וַיִּבְדֹּךְ עָלָיו וַיִּשָּׁק לוֹ : (ב) וַיֵּצֵא יוֹסֵף אֶת עֵבְדָיו אֶת הַרְפָּאִים לַחֲנוּט אֶת אָבִיו וַיַּחֲנוּטוּ הַרְפָּאִים אֶת יִשְׂרָאֵל : (ג) וַיִּמְלְאוּ לוֹ אַרְבַּעַיִם יוֹם כִּי כִן יִמְלְאוּ יָמֵי הַחַיִּים וַיִּבְכוּ אֹתוֹ מִצְרַיִם שִׁבְעִים יוֹם : (ד) וַיַּעֲבְרוּ יָמֵי בְּכִיתוֹ וַיְדַבֵּר יוֹסֵף אֶל בֵּית פְּרַעֲהָ לֵאמֹר אֵל בֵּית פְּרַעֲהָ לֵאמֹר אֵם נָא מִצְאָתִי חֵן בְּעֵינֶיכֶם דַּבְּרוּ נָא בְּאָזְנֵי פְרַעֲהָ לֵאמֹר : (ה) אָבִי הַשְּׁבִיעֵנִי לֵאמֹר הִנֵּה אֲנֹכִי מֵת בְּקִבְרֵי אֲשֶׁר פָּרִיתִי לִי בְּאֶרֶץ כְּנָעַן שָׁמָּה תִקְבְּרֵנִי וְעַתָּה אֶעֱלֶה נָא וְאֶקְבְּרָה אֶת אָבִי וְאָשׁוּבָה : (ו) וַיֹּאמֶר פְּרַעֲהָ עֲלֶה וְקַבֵּר אֶת אָבִיךָ כַּאֲשֶׁר הִשְׁבִּיעְךָ : (ז) וַיַּעַל יוֹסֵף לְקַבֵּר אֶת אָבִיו וַיַּעֲלוּ אֹתוֹ כָּל עֲבָדֵי פְרַעֲהָ זִקְנֵי בֵיתוֹ וְכָל זִקְנֵי אֶרֶץ מִצְרַיִם : (ח) וְכָל בֵּית יוֹסֵף וְאָחִיו וְבֵית אָבִיו רַק טַפְּסִים וְצִאֲנָם וַיִּבְקְרָם עֲזָבוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן : (ט) וַיַּעַל עִמּוֹ גַם רָכָב גַם פָּרָשִׁים וַיְהִי הַמַּחֲנֶה כְּבֹד מְאֹד : (י) וַיָּבֵאוּ עַד גֶּרֶן הָאֶטֶד אֲשֶׁר בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן וַיִּסְפְּדוּ שָׁם מִסְפַּד גָּדוֹל וַיַּעַשׂ לְאָבִיו אֲבֵל שִׁבְעַת יָמִים : (יא) וַיִּרְא יוֹשֵׁב הָאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶת הָאֲבֵל בְּגֶרֶן הָאֶטֶד וַיֹּאמְרוּ אֲבֵל כְּבֹד זֶה לְמִצְרַיִם עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ אֲבֵל מִצְרַיִם אֲשֶׁר בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן : (יב) וַיַּעֲשׂוּ בְנָיו לוֹ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּם : (יג) וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ בְּנָיו אֶרְצָה כְּנָעַן וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּמַעְרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת הַשְּׂדֵה לְאַחֲזֵת קֶבֶר מֵאֵת עֶפְרָן הַחֲתָן עַל פְּנֵי מִמְרָא : (יד) וַיֹּשֶׁב יוֹסֵף מִצְרַיִמָּה הוּא וְאָחִיו וְכָל הָעֲלִים אֹתוֹ לְקַבֵּר אֶת אָבִיו אַחֲרֵי קְבֹרוֹ אֶת אָבִיו : (טו) וַיִּרְאוּ אַחֵי יוֹסֵף כִּי מֵת אָבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ יִשְׁטַמְנוּ יוֹסֵף וְהִשָּׁב יָשִׁיב לָנוּ אֶת כָּל הַרְעָה אֲשֶׁר גָּמְלָנוּ אֹתוֹ :

רש"ירשב"ם

(ב) **לחנט את אביו** - ענין מרקחת בשמים הוא :
 (ג) **וימלאו לו** - השלימו לו ימי חניטתו עד שמלאו לו ארבעים יום : **ויבכו אתו מצרים שבעים יום** - ארבעים לחניטה, ושלושים לבכיה, לפי שבאה להם ברכה לרגלו, שכלה הרעב, והיו מי נילוס מתברכין :
 (ה) **אשר כריתיו לי** - כפשוטו כמו (שמות כא לג) כי יכרה איש. ומדרשו עוד מתיישב על הלשון, כמו

אשר קנית. אמר רבי עקיבא כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למכירה כירה, ועוד מדרשו לשון כרי, דגור, שנטל יעקב כל כסף וזהב שהביא מבית לבן ועשה אותו כרי, ואמר לעשו טול זה בשביל חלקך במערה :
 (ו) **כאשר השביעך** - ואם לא בשביל השבועה לא הייתי מניחך, אבל ירא לומר עבור על השבועה, שלא יאמר אם כן עבור על השבועה שנשבעתי לך שלא אגלה על לשון הקודש שאני מכיר עודך על שבעים לשון ואתה אינך מכיר בו, כדאיתא במסכת סוטה (דף לו ב) : (ז) **גרן האטד** - מוקף אטדין היה. ורבותינו דרשו על שם המאורע שבאו כל מלכי כנען ונשיאי ישמעאל למלחמה, וכיון שראו כתרו של יוסף תלוי בארונו של יעקב, עמדו כולן ותלו בו כתריהם, והקיפוהו כתרים כגורן המוקף סייג של קוצים : (יב) **כאשר צום** - מהו אשר צום : (יג) **וישאו אתו בניו** - ולא בני בניו, שכך צום אל ישאו מטתי, לא איש מצרי, ולא אחד מבניכם שהם מבנות כנען, אלא אתם, וקבע להם מקום, שלשה למזרח וכן לארבע רוחות, וכסדרן למסע מחנה של דגלים נקבעו כאן. לוי לא ישא שהוא עתיד לשאת את הארון, ויוסף לא ישא שהוא מלך, מנשה ואפרים יהיו תחתיהם, וזהו (במדבר ב ב) איש על דגלו באותות, באות שמסר להם אביהם לישא מטתו : (יד) **הוא ואחיו וכל העלים אתו** - בחזרתן כאן הקדים אחיו למצרים העולים אתו, ובהליכתן הקדים מצרים לאחיו, שנאמר (לעיל פסוק ז) ויעלו אתו כל עבדי פרעה וגו' ואחר כך (שם ח) כל בית יוסף ואחיו, אלא לפי שראו הכבוד שעשו מלכי כנען שתלו כתריהם בארונו של יעקב נהגו בהם כבוד : (טו) **ויראו אחי יוסף כי מת אביהם** - מהו ויראו, הכירו במיתתו אצל יוסף, שהיו רגילים לסעוד עמו על שולחנו של יוסף והיה מקרבן בשביל כבוד אביו, ומשמת יעקב לא קרבן : **לו ישטמנו** - שמא ישטמנו. לו מתחלק לענינים הרבה, יש לו משמש בלשון בקשה ולשון הלואי, כגון (לעיל ל לד) לו יהי כדבריד, (שם כג יג) לו שמעני, (יהושע ז ז) ולו הואלנו, (במדבר יד ב) לו מתנו. ויש לו משמש בלשון אם ואולי, כגון (דברים לב כט) לו חכמו, (ישעיה מח יח) לו הקשבת למצותי, (שמואל ב' יח יב) ויש לו משמש בלשון שמא לו ישטמנו, ואין לו עוד דומה במקרא, והוא לשון אולי, כמו (לעיל כד לט) אולי לא תלך האשה אחרי לשון שמא הוא, ויש אולי לשון בקשה כגון (שמואל ב' טז יב) אולי יראה ה' בעניי, (יהושע יד יב) אולי ישיב ה' אותי, הרי הוא כמו, (לעיל ל לד) לו יהי כדבריד, ויש אולי לשון אם, (לעיל יח כד) אולי יש חמשים צדיקים :

פרי צדיק - פרשת ויחי' (טו)

וכיון שהכיר שהכל מהשם יתברך לכן הקדים אפרים למנשה (וכמו שנתבאר חנוכה מא' כה באורך) ועל כן הקדים האלהים הרועה אותי שהוא העזר מהשם יתברך שהוא המפרנס שיהיה המזונות בקדושה ואחר כך המלאך הגואל אותי מכל רע שהמכוון על ידי שהרגיז המלאך הטוב יצר טוב על יצר הרע כאמור שאף שזה מצדו הוא הכיר שאף השתדלותו הוא רק על ידי עזר השם יתברך. והנה בדברות נאמר לא יהיה שהוא השורש מכל מצות לא תעשה ונאמר בלשון ציווי שהוא להרגיז יצר טוב על יצר הרע ולמנוע את עצמו מפעולות אסורות. ומאמר אנכי ה' אלקיך שהוא להכניס קדושה בלב לא נאמר בלשון ציווי רק בלשון הבטחה שכן הוא. ואיתא בספרים הקדושים דכל האיסורים מג' קליפות הטומאה. וקליפת נוגה מזה דברי הרשות שביד האדם להכניסם בקדושה או להיפך חס וחלילה. ולזה להכניס דברי רשות בקדושה צריך שיהיה מצד עזר השם יתברך וכמו שאמרו דבמזונות כתיב האלהים הרועה אותי שכשהשם יתברך המפרנס לחם חוקי נחקק דברי תורה בלב והכל בקדושה. ויעקב אבינו ע"ה שלא קלקל מעולם אמר הסדר האלהים הרועה אותי שהוא כנגד דיבור אנכי שכששמעו ישראל דיבור אנכי נתקע תלמוד תורה בלבם (כמו שאיתא שיר השירים רבה) ואחר כך המלאך הגואל וגו', שהוא נגד דיבור לא יהיה שהוא להרגיז יצר טוב על יצר הרע. אבל זה הסדר הוא רק במי שלא קלקל כלל כיעקב אבינו ע"ה. אבל מי שקלקל ורוצה להתפלל צריך להקדים גאולה לתפלה ותפלה הוא בחינת דוד שאמר ואני תפלה ודוד הוא הגבר שהקים עולה של תשובה שהוא עיקר הגאולה :

ובחזקיהו שהיה צריך לתקן מה אמר והטוב בעיניך עשיתי ואמרו (ברכות י ע"ב) שסמך גאולה לתפלה ובזוהר הקדוש פרשה זו (רכח ב) ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ולבתר ויתפלל כו', מכאן אוליפנא דמאן דאית ביה חובא ובעי למיבעי רחמי עלוי יכוין כו', לאתקנא גרמיה מההוא חובא ולבתר יבעי צלותא עיין שם באריכות. והיינו שהיה עליו טענה מענין זה שהוא כעין פגם הברית דלא נסיב. ובאמת הוא אמר דנטר ברית קדישא כדקא יאות וכמו שאמרו בזוהר הקדוש כתיב הכא התהלכתי לפניך וכתיב התם התהלך לפני וגו', וזה שאמר והטוב בעיניך עשיתי היפך ממה שאמר דוד המלך ע"ה והרע בעיניך עשיתי שנתכוין על פגם זה שנכתב עליו טענה מענין זה שנקרא רע בעיני ה' כמו שאמרו בזוהר הקדוש (ריט ב) והוא אמר והטוב בעיניך עשיתי דנטר ברית שזה נקרא טוב כמו שנאמר אמרו צדיק כי טוב (כמו שאמרו יומא לח ע"ב) ובזוהר הקדוש מסיים והטוב בעיניך עשיתי שסמך גאולה לתפלה. שאף שהתנצל דמה דלא נסיב משום שראה ברוח הקודש דנפיק מיניה בנין דלא מעלי. מכל מקום אמר לו ישעיה בהדי כבשי דרחמנא למה לך כו', כמו שאמרו (ברכות שם). וכמו יוסף שאף שראה ברוח הקודש שיצא ממנו ירבעם ואחאב (כמו שאמרו במדרש תנחומא) מכל מקום מירבעם יהיה משיח בן יוסף שבא מאביה (כמו שאמרו בזוהר חדש סוף פרשת בלק) וכן מאחאב יצא משיח בן דוד שנתחתן בבית דוד כמו שנאמר בכתוב. ועל זה כתיב ויסב חזקיהו פניו אל הקיר שעשה תשובה כמו שאמרו בזוהר הקדוש. ועל זה אמר והטוב בעיניך שסמך גאולה לתפלה ואחר כך התפלל. ודוד המלך ע"ה אמר גם כן ה' רועי וגו', כמו שאמר יעקב האלהים הרועה אותי וגו', ואחר כך אמר גם כן אלך וגו', כי אתה עמדי שהשם יתברך גואל ישראל ואתה עמדי לגאלני. והקדים גם כן ה' רועי לגאולה וכמו יעקב אבינו ע"ה שהקדים הרועה אותי ואחר כך המלאך הגואל. ואף שדוד המלך ע"ה הגבר שהקים עולה של תשובה. אכן דוד הזכיר שם הוי"ה שכלול גם ג"ר כידוע, והיינו שבעל תשובה יכול להמשיך משער הני שהוא לבעל תשובה שמורה אם יהיו חטאיכם כשנים הללו שסדורות ובאות מו' ימי בראשית כשלג ילבינו (כמו שאמרו שבת פט ע"ב) ונעשה מזדונות זכיות. וזה רק על ידי השם יתברך שמופיע זה למי שעושה תשובה מאהבה. וע"ק הקדים ה' רועי וגו', כי אתה עמדי וגו', ועל ידי זה השם יתברך גואל אותי שיהיו נהפכות לזכיות והקדים שהכל מהשם יתברך. דאף התעוררות התשובה הוא רק על ידי אתערותא דלעילא. ועל ידי כן זוכה לגאולה מצד השם יתברך ובזה הוא כמו בחינת יעקב שתלה כל השתדלותו גם כן בהשם יתברך. וכיון שהכל מהשם יתברך ממילא הכל טוב וכמו שנדרש (בבראשית רבה פ' ט) על פסוק כל אשר עשה והנה טוב מאד שמרמז על כל היפך הטוב שיהיה טוב מאד. וכמו שאמרנו שמוטעם זה תקנו אנשי כנסת הגדולה ובורא הכל במקום ובורא רע. ויעקב הוא הנהר היוצא מעדן להשקות את הגן שהוא בחינת כנסת ישראל שיהיה הכל טוב. ועל כן אמר יעקב אבינו ע"ה וכי יש לי כל שהוא שיש לו מדה זו שנקרא כל. ואף שיוסף הוא מרכבה למדה זו שנקרא כל כידוע, כי כל דאחיד בשמיא וארעא, היינו שממשיך משמים שהוא בחינת יעקב אבינו ע"ה לארץ שהוא בחינת כנסת ישראל (וכמו שאמרו זח"א לא רע"ב). שבאמת כל עסק יעקב אבינו ע"ה היה לברר כל יוצאי ירכו שאין בהם פסולת ועל זה מורה בחינת כל וכאמור. והבירור על ידי יוסף דאיברי כל כידוע וזה שהקדים דוד המלך ע"ה גם כן ה' רועי שהכל מהשם יתברך ולית ליה מגרמיה כלום וממילא גם כן אלך וגו', לא אירע רע כי אתה עמדי לגאול אותי שיהיה הכל כזכיות :